

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

MAHMUDXO‘JA BEHBUDIYNING PUBLITSISTIKASIDA
MILLIY UYG‘ONISH G‘OYALARINING IFODASI (IJTIMOIY-SIYOSIY VA
MA‘RIFIY QARASHLAR TAHLILI)

Madina Mamasaidova

Annotatsiya: Ushbu maqola Mahmudxo‘ja Behbudiyning publitsistik ijodida milliy uyg‘onish g‘oyalarining ifodalanishini ijtimoiy-siyosiy va ma‘rifiy qarashlar tahlili orqali atroflicha o‘rganadi. Behbudiyning jadidchilik harakatidagi yetakchi o‘rni va uning matbuot orqali ilgari surgan g‘oyalari tadqiqot markazida turadi. Maqolada uning ijtimoiy adolat, siyosiy mustaqillik, zamonaviy ta‘lim, ayollar huquqlari va milliy o‘zlikni anglashga doir qarashlari tahlil qilinib, ularning XX asr boshlarida Turkiston jamiyatining uyg‘onishidagi ahamiyati baholanadi. Behbudiylar publitsistikasi milliy ongga ta‘sir ko‘rsatuvchi kuchli vosita sifatida ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Mahmudxo‘ja Behbudiylar, jadidchilik, publitsistika, milliy uyg‘onish, ma‘rifat, ijtimoiy-siyosiy qarashlar, Oyna jurnali

Kirish

XX asr boshlarida Turkiston mintaqasida yuz bergan milliy uyg‘onish jarayonlari mintaqaxalqlari taqdirida hal qiluvchi rol o‘ynagan murakkab va sarmahsul davr bo‘ldi. Bu davrning eng yorqin namoyandalaridan biri Mahmudxo‘ja Behbudiylar bo‘lib, uning publitsistik ijodi milliy o‘zlikni anglash, ijtimoiy adolat va ma‘rifat g‘oyalarini keng jamoatchilikka singdirishda beqiyos ahamiyatga ega edi. Behbudiylar nafaqat jadidchilik harakatining g‘oyaviy yetakchisi, balki o‘zining sarmahsul publitsistikasi orqali jamiyatni uyg‘otishga intilgan jonkuyar mutafakkir ham edi. Uning qalamiga mansub asarlar, maqolalar va nutqlar milliy mustaqillik, taraqqiyot va ilm-ma‘rifat uchun kurashning muhim quroliga aylangan edi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, Behbudiylar g‘oyalari bugungi kunda ham O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar, ma‘naviy-ma‘rifiy sohadagi ustuvor yo‘nalishlar bilan uzviy bog‘liqdir. U ilgari surgan milliy qadriyatlarga hurmat, ilm-fan rivoji, xalqaro hamkorlik, ijtimoiy adolat va huquqiy davlat qurish kabi tamoyillar zamonaviy O‘zbekiston uchun ham fundamental ahamiyat kasb etadi. Uning publitsistikasida milliy uyg‘onish g‘oyalarining qanday ifodalanganini chuqur tahlil qilish, uning ijtimoiy-siyosiy va ma‘rifiy qarashlarini o‘rganish tarixiy merosni anglash va kelajakni qurish uchun muhimdir. Behbudiylar ijodiy va ijtimoiy-siyosiy faoliyati orqali jamiyatni uyg‘otishga intilishi bugungi kunda ham yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda namuna bo‘lishi mumkin.

Ushbu tadqiqotning maqsadi Mahmudxo‘ja Behbudiylar publitsistik ijodida milliy uyg‘onish g‘oyalarining ifodalanishini kompleks tahlil qilish, uning ijtimoiy-siyosiy va

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ma'rifiy qarashlarining mohiyatini ochib berishdan iborat. Shuningdek, uning g'oyalarining zamonasi va keyingi davrlardagi ta'sirini baholash ham ko'zda tutiladi.

Tadqiqot maqsadiga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: Behbudiy publitsistikasining shakllanishi va uning asosiy yo'nalishlarini aniqlash; milliy uyg'onish g'oyalarining Behbudiy publitsistikasidagi ijtimoiy-siyosiy ifodasini tahlil qilish; ma'rifiy qarashlarining o'ziga xos jihatlarini o'rganish; Behbudiy publitsistikasining milliy uyg'onishdagi o'rni va tarixiy ahamiyatini baholash.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Mahmudxo'ja Behbudiy shaxsiyati va uning jadidchilik harakatidagi o'rni sovet davridan boshlab hozirgi kungacha ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilib kelinmoqda. Biroq, uning publitsistik ijodida milliy uyg'onish g'oyalarining ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy jihatdan kompleks tahliliga bag'ishlangan monografik ishlar hali ham yetarli emasligi kuzatiladi. Ko'pchilik tadqiqotlar Behbudiyning dramatik asarlariga, jumladan, "Padarkush" spektakliga, yoki umumiy jadidchilik harakatidagi faoliyatiga e'tibor qaratgan.

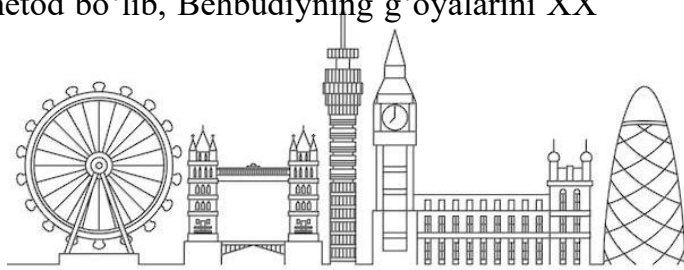
Mavjud adabiyotlar orasida Behbudiyning hayoti va ijodiga bag'ishlangan fundamental ishlar mavjud bo'lib, ular uning umumiy g'oyaviy yo'nalishini ochib beradi. Masalan, jadidchilik harakati tarixi va uning yetakchi namoyandalari haqidagi asarlar Behbudiyning faoliyatini keng kontekstda joylashtirishga yordam beradi. Jumladan, "mahmudxo'ja behbudiy publitsistikasi va jadid matbuotida ijtimoiy ..." kabi tadqiqotlar Behbudiyning publitsistik faoliyatini jadid matbuoti bilan bog'lab o'rganib, uning ijtimoiy masalalarga e'tiborini ko'rsatadi. Bu esa bizning tadqiqotimiz uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, Xadicha.uz kabi resurslarda Behbudiyning "Oyna" jurnali tahlil qilinib, uning nasr, nazm va axloqiy-ta'limiy mazmuniga e'tibor qaratilganligi qayd etilgan. Bu tahlillar jurnalning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy, tarixiy, adabiy, diniy va ilmiy mavzularni keng qamrab olganligini ta'kidlaydi. Bu ma'lumot Behbudiy publitsistikasining ko'p qirraliligini va milliy uyg'onish g'oyalarining qanchalik keng sohalarda ifodalanganini tushunish uchun muhim dalil hisoblanadi. Biroq, ushbu manbalarda Behbudiyning aynan publitsistikasidagi milliy uyg'onish g'oyalarining ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy jihatdan chuqur, qiyosiy tahlili, ularning o'zaro bog'liqligi va evolyutsiyasi to'liq yoritilmagan.

Mazkur tadqiqot Behbudiy publitsistikasidagi milliy uyg'onish g'oyalarining tizimli va kompleks tahliliga qaratilgan bo'lib, uning ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy qarashlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochib berishga intiladi. Bu esa mavjud adabiyotlardagi bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda Mahmudxo'ja Behbudiy publitsistikasida milliy uyg'onish g'oyalarining ifodalanishini tahlil qilish uchun qator ilmiy metodologiyalar qo'llanildi. Asosiy yondashuvlardan biri tarixiy-qiyosiy metod bo'lib, Behbudiyning g'oyalarini XX

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

asr boshlaridagi Turkiston mintaqasi va boshqa Sharq mamlakatlaridagi ijtimoiy-siyosiy hamda madaniy jarayonlar kontekstida o'rganishga imkon beradi. Bu metod orqali Behbudiyning qarashlari zamonaviy jadidlar harakati va mintaqaviy o'ziga xosliklar nuqtai nazaridan baholanadi.

Ikkinchi muhim metod matn tahlili (kontent-analiz) hisoblanadi. Behbudiyning "Oyna" jurnali sahifalarida chop etilgan maqolalari, gazetalarda e'lon qilingan publitsistik asarlari, nutqlari va boshqa yozma manbalari mazmuni chuqur o'rganiladi. Bu jarayonda matnlardagi kalit so'zlar, iboralar, metaforalar va umumiy diskursiv strategiyalar tahlil qilinib, ularda milliy uyg'onish g'oyalarining qanday shakl va usullarda ilgari surilganligi aniqlanadi. Behbudiyning ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy qarashlari o'rtasidagi bog'liqlikni ochishda bu metod muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, germenevtik yondashuvdan foydalanildi. Bu yondashuv Behbudiyni asarlarining yuzaki ma'nosidan tashqari, ularning chuqur qatlamlaridagi yashirin ma'nolarni, muallifning niyatlarini, zamonaning ruhiyatini va jamiyatning o'sha davrdagi qabulini tushunishga yordam beradi. Ayniqsa, Behbudiyning diniy matnlarga tayanib, modern g'oyalarni ilgari surishi germenevtik tahlilni talab qiladi.

Sistemali yondashuv ham tadqiqotda muhim o'rin egallaydi. Behbudiyning ijtimoiy, siyosiy, ma'rifiy, diniy va madaniy qarashlari o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Uning publitsistikasi faqat alohida-alohida fikrlarning yig'indisi emas, balki yaxlit bir falsafiy tizimning ifodasi sifatida tahlil qilinadi. Bu yondashuv Behbudiyning g'oyalari orasidagi ichki izchillikni va ularning milliy uyg'onish jarayoniga ko'rsatgan kompleks ta'sirini tushunishga imkon beradi.

Qiyosiy metod esa Behbudiyning qarashlarini boshqa jadidlarning (Fitrat, Cho'lpon va boshqalar) yoki zamonaviy G'arb mutafakkirlarining g'oyalari bilan solishtirish orqali uning o'ziga xosligini va universal jihatlarini ochib berishga yordam beradi. Natijada, ushbu metodologik asos Behbudiyning publitsistik ijodidagi milliy uyg'onish g'oyalarini atroflicha, chuqur va ilmiy asoslangan tarzda tahlil qilishga xizmat qiladi.

Xulosa

Mahmudxo'ja Behbudiyning publitsistik ijodi XX asr boshlaridagi Turkiston milliy uyg'onish harakatining eng muhim g'oyaviy asoslaridan biri bo'lib xizmat qildi. Uning sarmahsul va dadil chiqishlari orqali ilgari surilgan g'oyalar zamonaviy ta'lim, ijtimoiy adolat, siyosiy mustaqillik va milliy o'zlikni anglash kabi asosiy tamoyillarni o'z ichiga olgan edi. Behbudiyning publitsistikasi mustamlaka zulmi ostidagi xalqning ongi va ruhini uyg'otishda, ularni taraqqiyotga va erkinlikka intilishga undashda hal qiluvchi rol o'ynadi.

Tadqiqot Behbudiyning publitsistikasida milliy uyg'onish g'oyalarining ijtimoiy-siyosiy ifodasi millatni birlashishga, o'z taqdirini o'zi belgilashga, konstitutsiyaviy boshqaruv va huquqiy davlat qurishga chaqirishda namoyon bo'lganini ko'rsatdi. U nafaqat mustamlaka siyosatini, balki jamiyat ichidagi illatlarni ham keskin tanqid qilib, xalqni faol harakatga undadi. Shu bilan birga, uning ma'rifiy qarashlari ilm-fan,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

zamonaviy ta'lim, ayollar huquqlari va ona tilining rivoji kabi masalalarga qaratilgan bo'lib, bu omillar millatning intellektual salohiyatini oshirishning asosiy vositasi sifatida qaraldi. Behbudiyning publitsistikasi ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy jihatlarining uzviy birligini namoyish etib, birining ikkinchisiz to'liq taraqqiyotga erishish mumkin emasligini isbotladi.

Behbudiyning "Oyna" jurnali kabi nashrlari va undagi maqolalari milliy ongga ta'sir ko'rsatuvchi, jamiyatni fikrlashga, o'zgarishlarga tayyorlashga chorlovchi kuchli vosita bo'lgan. Uning g'oyalari nafaqat o'z zamonasi uchun, balki bugungi kunda ham O'zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo'lida ma'naviy-ma'rifiy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Behbudiyning publitsistik merosini chuqur o'rganish, uni bugungi kun kontekstida tahlil qilish milliy o'zlikni anglashni mustahkamlash va mamlakatning kelajakdagi taraqqiyotiga hissa qo'shish uchun muhim ahamiyatga ega.

Kelajakdagi tadqiqotlar Behbudiyning publitsistikasini boshqa Markaziy Osiyo jadidlarining asarlari bilan qiyosiy o'rganish, uning g'oyalarining mintaqaviy va xalqaro miqyosdagi aks-sadolarini tahlil qilish, shuningdek, uning asarlarining zamonaviy texnologiyalar orqali targ'ibot imkoniyatlarini o'rganish yo'nalishlarida davom ettirilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] Khalid, Adeeb. Musulmon Madaniy Islohoti Siyosati: Markaziy Osiyoda Jadidchilik. Berkeley: University of California Press, 1998.

[2] Allworth, Edward A. Zamonaviy o'zbeklar: O'n to'rtinchi asrdan hozirgi kungacha: Madaniy tarix. Stanford: Hoover Institution Press, 1990.

[3] Khalid, Adeeb. "Millatchilik, Islohot va Markaziy Osiyo Ulamolari." Xalqaro Yaqin Sharq Tadqiqotlari Jurnali, vol. 37, no. 1, 2005, pp. 21-42.

[4] Khalid, Adeeb. "Jadidlar yuksalishi: Rossiya Markaziy Osiyosida modernizm va millatchilik." Kritika: Rossiya va Yevroosiyo tarixi tadqiqotlari, vol. 1, no. 1, 2000, pp. 27-46.

[5] Carrère d'Encausse, Hélène. Islom va Rus Imperiyasi: Markaziy Osiyoda Islohot va Inqilob. Berkeley: University of California Press, 1988.

